

N° 42

JACQUES NÈVE

Horloger d'Art

+ 32 (0)477 27 19 08 - jneve@horloger.net - www.horloger.net

VICTOR PAILLARD (1805-1886)

« RENAISSANCE » KLOK IN VERGULD EN GEPATINEERD BRONS

Voormalige collectie van handelsbedrijf

« Au Balancier de Cristal »

Parijs, omstreeks 1845

Cirkelvormige wijzerplaat met geëmailleerde romeinse cijfers op witte achtergrond

H. 58 cm ; B. 27 cm ; D. 19 cm

Op de sokkel gesigneerd *Victor PAILLARD Fabrcet* en de achterkant draagt het monogram *V.P.*

Het uurwerk is gesigneerd *Roblin à Paris*, naar een ruw gaandwerk van Pons, Gouden medaille 1834

Tentoonstellingen : dit model werd tentoongesteld tijdens *The Exhibition of Art Industry*, Dublin, 1853.

Bibliografie : Tardy, *La pendule française des origines à nos jours, 2ème partie : du Louis XVI à nos jours*, Paris, 1969, pagina 469, reproductie.

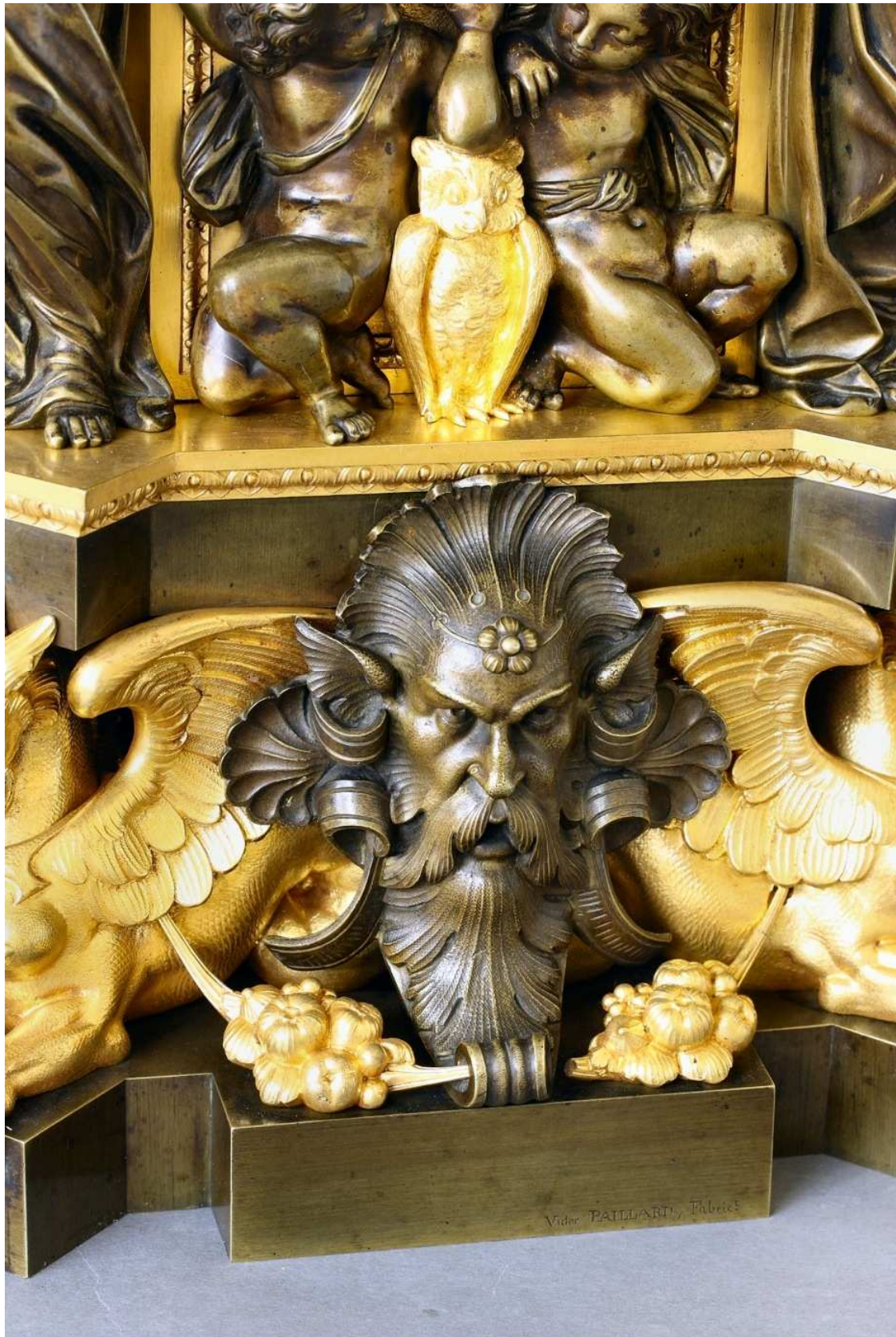

Klok van Renaissance-inspiratie, in de vorm van een tempel met aan weerszijden vrouwelijke karyatiden. Op de bovenzijde is de klok versierd met een engeltje in hoogrelief die een zandloper vasthoudt, daaronder een vrouwegezicht omgeven door twee slangen, twee gehurkte putti en een uil. Onderaan bestaat de versiering uit twee chimerae aan de hoeken die de god Chronos in het middengedeelte omgeven.

Verguld en gepatineerd brons - H. 58 cm ; B. 27 cm ; D. 19 cm - Op de sokkel gesigneerd *Victor PAILLARD Fabrct* en de achterkant draagt het monogram *V.P.*

UURWERK

Het uurwerk is gesigneerd *Roblin à Paris*, naar een ruw gangwerk van Pons, gouden medaille 1834. Het uurwerk met ronde platine heeft een looptijd van 15 dagen, met een echappement op terugwerkend anker, en een slinger met ophanging op lamel. De snelheid wordt geregeld met een regelaar van het “rise and fall” -type, iets dat trouwens zeer zeldzaam is voor dit type uurwerken. De klok luidt de uren en halfuren op een verzilverde bel en het slagwerk wordt bestuurd door een telrad.

Pierre-César Honoré PONS (Paris 1773-1851) : Vanaf 1798 werkte Pons als klokkenmaker bij de prestigieuze Lepaute. In 1807 kreeg hij de missie vanwege Staatsinstanties om de klokkenproductie van Saint-Nicolas-d’Aliermont weer op gang te brengen. Hij voerde toen de mechanisatie en seriefabricage in van het “Parijse” gangwerk. Dit ronde gangwerk vindt men terug in schouwklokken, die als decoratieve objecten zeer gegeerd waren door de industriële bourgeoisie. Zijn werk van uitmuntende kwaliteit heeft ook een belangrijke invloed gehad op verscheidene belangrijke klokkenmakers. Op de tentoonstelling in 1834 presenteerde hij een groot aantal goed uitgevoerde uurwerken, alsook een aantal opmerkelijke precisie-uurwerken.

Onze klok vertoont, zowel op vlak van stijl als visuele dynamiek, de belangrijkste kenmerken van Victor Paillard's esthetiek. Men kan hier zijn drie lievelingsthema's terugvinden: kinderen, vrouwengezichten van Renaissance-inspiratie (vaak in een mascaron met uitgesneden leder daarachter) en chimerae. Deze drie thema's komen hier terug in een eclectisch decor dat speelt met de combinatie van verschillende motieven. De knowhow van Paillard is hier op een prachtige manier terug te vinden: alleen hij kon op zulk een unieke manier verschillende patines en effecten met elkaar combineren op basis van drie contrasttypes (patina/vergulding, vergulding/verzilvering, brons/porselein) in zijn werken. Dit resulteert in een harmonieus ritme van polychrome bronzen.

Bibliografie : *The Art journal illustrated catalogue: the industry of all nations*, 1851 George Virtue, p. 128 et 289 ; *The Art journal illustrated catalogue: Exhibition of Art Industry in Dublin*, 1853 Virtue & Co, pages 4, 7, et 14 ; *The Art journal illustrated catalogue*, 1855 George Virtue, p. 26 et 29 ; Dafforne James, *The illustrated catalogue of the Universal exhibition, published with the Art journal* (1867-1868), p. 297. Tardy, *Dictionnaire des horlogers français*, Paris 1972 ; Pierre Kjellberg, *Les bronzes du XIXe siècle : dictionnaire des sculpteurs*, Paris : les Ed. de l'Amateur, 1987, p. 662 ; Christiane Frain de la Gaulayrie, *Victor Paillard (1805-1886)*, thesis, schenking van de auteur aan de Bibliothèque des Arts Décoratifs, Paris 1982 ; Sabine Lubliner-Mattatia *Victor Paillard (1805-1886) le bronzier de Balzac*, Société de l'Histoire de l'Art Français, Paris 2004.

EEN UNIEKE SAMENWERKING

MET JEAN-JACQUES FEUCHÈRE (1807-1852)

Victor Paillard, die een zaak met 100 werknemers bestuurde, was zeer selectief in de keuze van zijn arbeiders en artistieke medewerkers. Naast monteurs, figuur- en ornamenten - ciseleurs, modeleurs, tekenaars en beeldhouwers die voltijds in zijn atelier werkten, was Paillard ook in contact met de grootste beeldhouwwerkers uit zijn tijd. Bij hen bestelde hij vaak modellen voor ornamenten of meubilair, of nam hij thema's over uit de beeldhouwkunst die hij heruitgaf. Paillard werd beschouwd als één van de beste uitgevers van "kunstbronzen" (bronzes d'art) en werkte met de grootste beeldhouwwerkers uit zijn tijd zoals Barye, Carrier-Belleuse of nog Préault. Ook was hij de belangrijkste bronggieter van de kleinschalige werken van James Pradier.

Al vanaf de eerste 'Exposition des Produits de l'industrie et du Commerce' in 1839, was Jean Feuchère de eerste (en ook de enige) samenwerkende beeldhouwwerker voor Paillard. Ze zijn ononderbroken blijven samenwerken tot de tentoonstelling van 1849, voor bronzen uitgaven of klokken. Enkel vanaf 1855 zal Paillard ook beginnen samenwerken met beeldhouwwerkers zoals Aizelin, Piat, Sauvageau, Willms, et Mathurin Moreau.

In de Paillard-Romain veilingcatalogus van 1879¹ zijn de bronzen meubilair modellen of bronzen edities van het huis Paillard gegroepeerd per auteur en artistieke medewerkers die verbonden waren aan zijn ateliers. De lijst met de werken van Jean Feuchère (14 nummers) hoort bij de belangrijkste. Men vindt er verschillende werken van Renaissance-inspiratie terug, zoals het onderwerp voor de klok *Maria met distelvink* van de Exposition in 1839, alsook een « pendule à cariatides avec deux femmes aux angles et enfant » (klok met karyatiden met twee vrouwen aan de hoeken en kind) (N°369). Deze laatste komt overeen met onze klok.

Deze beschrijving zou dus een aanwijzing kunnen zijn dat Jean Feuchère de auteur is van onze klok. Deze hypothese wordt nog versterkt door het feit dat het geheel van Renaissance-inspiratie is: het prachtige en sterke chimerae-motief en de centrale figuur met de uil evoceren zonder twijfel het stilistische repertoire van deze beeldhouwer.

Dit model werd door Paillard in 1853 geëxposeerd op de 'Exposition des Arts Industriels' te Dublin (met een aantal varianten) (fig. 1.). Deze werd vergezeld van toiletgerei met versieringen van gebladerte en een kandelaar met chimerae-ornamenten.

---

¹ *Modèles de bronzes d'art et d'ameublement, modèles en plâtre non édités, mobilier industriel et outillage, le tout provenant des ateliers de M. Romain, successeur de M. Victor Paillard.* M° Ernest Girard commissaire-priseur, Parijs, van 24 juli tot 29 augustus 1879, 63 p.

Fig.1 Victor Paillard « Renaissance » klok

The Exhibition of Art Industry, Dublin, 1853

Men kan in het boekwerk van Tardy een identieke reproductie terugvinden van ons model. De klok werd door het huis « Au balancier de Cristal » (fig.2) gecommmercialiseerd. Dit prestigieus huis - waarschijnlijk het belangrijkste franse handelsbedrijf in klokken uit die tijd - was leverancier van de Stad Parijs en keizer Napoleon III. Dit huis was speciaal uitgekozen voor haar

voortreffelijke smaak, rijkdom in ornamentering en precisie van haar klokken. « Au balancier de Cristal » kende een onophoudelijke ontwikkeling en een grote financiële voorspoed.

Pendule en bronze ciselé et doré de forme architecturale. Des cariatides représentant les Heures soutiennent un fronton surmontant le mouvement.
Coll. « Au Balancier de Cristal ».

Fig.2 Ons model klok - Collectie van « Au Balancier de Cristal »

Paillard werkte ook, naast Detouche, samen met meubelmaker Alexandre-George Fourdinois en voor grote russische families. Hij was ook de persoonlijke leverancier van Balzac.

VICTOR PAILLARD, BRONSGIETER VAN BALZAC

Fig. 3 Victor Dargaud, Het huis van Balzac, 12 rue Fortunée Paris (Parijs, Maison Balzac)

Toen Balzac vanaf 1846 het huis in de rue Fortunée wou inrichten, ook wel « l'hôtel Bilboquet » (fig.3) genaamd, ter gelegenheid van zijn huwelijk met Mme Hanska, maakte hij een oproep naar de beste kunstenaars en ambachtsmannen uit zijn tijd: meubelmaker Grohé, beeldhouwwerker Jean-Jacques Feuchère, lampenmaker Gagneau en Victor Paillard.

In zijn briefwisseling alludeert de kunstenaar verscheidene malen naar zijn bronsgieter met diepgaande waardering : « Victor Paillard, le bronzier qui est le Froment-Meurice du bronze, et qui demande 6 mois pour nos montages ; il aura bien des choses chez lui, qui n'arriveront que une à une. »² (...Victor Paillard, de Froment-Meurice van het bronsgieten, en die 6 maanden vraagt voor onze montages; hij zal wel vele dingen bij zich hebben, die maar één voor één zullen aankomen...) of nog « Le plat d'Anna est un des plus beaux que j'aie vus. L'illustre bronzier Paillard a ordre de le faire tenir debout, empoigné par deux

---

² Balzac, *Lettres à Mme Hanska*, 1967-1971, t. 3, p. 466. Brief van vrijdag 6 november 1846.

lions. »³ (...de schaal van Anna is één van de mooiste die ik al gezien heb. De illustere bronsgieter Paillard moet het recht zien te houden, vastgegrepen door twee leeuwen...).

Paillard had naast de illustere schrijver ook nog andere prestigieuze opdrachtgevers: Louis-Philippe en zijn zoon, de hertog van Montpensier, en vooral het keizerlijke koppel dat hem tijdens de Exposition Universelle van 1855 edities zal kopen van beelden van Falconet en Allegrain. Tijdens dezelfde Exposition zal Paillard voor keizerin Eugénie toiletgerei ontwerpen en uitvoeren in Lodewijk XVI - stijl, versierd met bronzen ornamenten die de Geometrie, Muziek en Schilderkunst voorstelden (fig.4).

Fig. 4 Toiletgerei van Keizerin Eugénie, gepresenteerd door Victor Paillard tijdens de Exposition Universelle van 1855 (locatie vandaag onbekend)

Meermaals werd de kwaliteit van zijn productie geprezen door critici, zoals Busquet die in 1855 schreef dat « entre toutes les fabrications de M. Victor Paillard, c'est l'harmonie singulièrement remarquable de chacune des parties dont se compose une pièce entière. Outre que ses modèles sont toujours d'un choix excellent et d'un goût très pur, la ciselure en est très fine, confiée qu'elle

---

³ Balzac, op. cit., t. 3, p. 535. Lettre à Georges et Anna Mnischech du mercredi 9 décembre 1846.

est à des artistes sculpteurs et ciseleurs tels que MM. Hayet, Moreau, Fannière, Sauvageau, Combettes ; la monture y est très soignée, l'ornementation irréprochable ... Il est absolument sans rival pour les bronzes dorés »⁴ (...binnen alle fabricaties van M. Victor Paillard is er een unieke harmonie binnen alle onderdelen waaruit één werk is opgebouwd. Naast het feit dat zijn werken steeds smaakvol en uitgelezen zijn, is de ciselage zeer fijn, dankzij beeldhouwwerkers en ciseleurs zoals MM. Hayet, Moreau, Fannière, Sauvageau, Combettes. De montage is zeer verzorgd en de ornamentiek onberispelijk...Ook kent hij geen rivaal voor de vergulde bronzen...)

Paillard kreeg ook vele opdrachten voor publieke ruimten zoals het Hôtel de Ville, het hôtel du ministère des Affaires étrangères aan de quai d'Orsay, waar hij de modellen maakte voor de bronzen van de schouw die het beeld van Frankrijk door Joseph Michel-Ange Pollet (1814-1870) omgaf. Ook leverde hij daar de klok die zijn naam gaf aan het salon (fig.5).

---

⁴ Alfred Busquet « L'Industrie des Bronzes d'Art, Ve groupe, classe XVII, huitième section », dans le Travail Universel, Revue complète des œuvres de l'Art et de l'Industrie exposées à Paris en 1855, t. 2, p.202-225, Paris, 1855.

Fig.5 Zicht op de schouw van het Salon de l'Horloge

Hôtel du ministre des Affaires étrangères, quai d'Orsay

Hij was ook verantwoordelijk voor de decoratie van de schouw van het Lodewijk XVI salon van het l'hôtel Parent, 12 place Vendôme, vandaag het huis Chaumet, wiens decoratie veranderd werd tijdens de Second Empire (fig. 6).

Fig. 6 Schouw van het Lodewijk XVI salon van het hôtel particulier, 12 place Vendôme, vandaag het huis Chaumet

Tussen 1842 en 1852 werkte Paillard mee aan de meubilering van het hôtel de Lunas te Montpellier, ook wel het Hôtel Sabatier d'Espeyran genaamd. Paillard stelde bij de verkoop van dit buitengewone decoratief ensemble het volgende voor: *pendule genre Louis XV, les enfants aux oiseaux, toute dorée ; girandoles les enfants aux oiseaux, paire toute dorée ; girandoles groupes d'enfants Claudion, à 11 bougies ; flambeau à 2 enfants, haut. 33c., la paire dorée ; flambeau rocaille, grand modèle, la paire dorée, plus les bouquets à 3 bougies qui se rapportent dessus ; vase porcelaine garni en bronze doré, avec bouquet à 13 bougies ; 2 autres cornets en porcelaine garnis bronze doré avec lampes solaires ; lustre rocaille à 42 bougies tout doré ; un porte pelle et (pincette doré) ; les pelles et les pincettes en fer poli ou bleui ; 1 galerie de foyer dans le même style à enfants dorée*⁵ (klok in Lodewijk XV - stijl, de kinderen met de

⁵ Bruno Saunier, « L'hôtel de Lunas à Montpellier : ameublement et décor sous la Monarchie de Juillet », *Bulletin de la Société de l'Histoire de l'Art français, année 2001, 2002*, p. 221-239.

vogels, geheel verguld; festoenen de kinderen met de vogels, geheel verguld paar; festoenen groepen Claudische kinderen, met 11 kaarsen; fakkel met twee kinderen, hoogte 33 c., verguld paar; rocaille fakkel, groot model, verguld paar, met de boeketten met drie kaarsen daarboven; porseleinen gegarneerde vaas in verguld brons, met boeket met 13 kaarsen; twee andere hoorns in porselein gegarneerd in verguld brons met zonnelampen; rocaille luster met 42 kaarsen geheel verguld; één schupdrager en (vergulde pincet); de schuppen en pincetten in gepolijst of geblauwd ijzer; 1 haardgang in dezelfde stijl met kinderen, verguld...).

EEN UITZONDERLIJKE LOOPBAAN

De XIXe eeuw was de gouden eeuw van bronsproductie en bronzen meubilair; dankzij zijn opleiding beheerste Victor Paillard de verschillende industriële en artistieke ambachten binnen de bronsindustrie. Dit gaf een perfecte coherentie aan zijn werken, van concept tot uitwerking. Vele tijdsgenoten bewonderden de omvang van zijn kunnen - tegelijk kunstenaar, ambachtsman en zaakvoerder. Als kind leerde hij de kunst van het ciseleren bij bronsgieter Jean-François Denière, bij wie hij de eerste atelierleider werd. Vanaf de jaren 1830 startte hij zijn eigen zaak van kunstbronzen en bronzen meubilair, te 105 boulevard Beaumarchais waarvan de achterkant van de winkel uitgaf te 6 rue Saint Claude, in de Marais. Eerst maakte hij kleine objecten, dan kandelaars, klokken, groepen en beeldjes. Al snel werd zijn talent als kunstenaar en zaakvoerder erkend: in 1839 nam hij voor de eerste keer deel aan de Exposition des Produits de l'Industrie et du Commerce in het Carré Marigny, en ontving een zilveren medaille. Dit was een zeer uitzonderlijke prijs voor een eerste deelname; enkel de edelsmid Froment-Meurice kreeg dezelfde erkenning bij zijn eerste deelname

aan hetzelfde Salon in 1839. Het rapport van de centrale jury⁶ detailleert zo de belangrijkste stukken die door hem werden tentoongesteld: « M. Victor Paillard, à Paris, rue de la Perle, 3 : 1° Un grand candélabre qui, par sa forme et son exécution, est la pièce éminente de l'exposition de M. Paillard ; 2° Une pendule Vierge au chardonneret ; la figure due à M. Feuchère est d'une bonne manière de sculpture ; 3° La petite pendule cariatide tout or moulu » (...M. Victor Paillard, te Parijs, rue de la Perle, 3: 1° Een grote kandelaar die door zijn vorm en uitwerking, het belangrijkste stuk is dat M. Paillard exposeert; 2° Een klok met 'Maria en de distelvink'; de figuur, door M. Feuchère, is goed gebeeldhouwd; 3° De kleine karyatide klok geheel in ormolu...). In 1850 leidde hij het gieten van het kolossale beeld van de zittende koningin Victoria, in zinc en brons naar Dantan de Jonge, voor de eerste Exposition Universelle te Londen in 1851 (Crystal Palace). Zijn loopbaan werd met vele successen bekroond, en hij kreeg vele medailles tijdens de 'Expositions des Produits de l'industrie française' voor de kwaliteit van zijn bronzen - nieuwe zilveren medaille in 1844, gouden medaille in 1849 alsook tijdens de Expositions universelles - Prize Medal te Londen in 1851, jurylid voor de buitenwedstrijd jury in 1855 en in 1862, gouden medaille in 1867, verdienste medaille in 1873 te Wenen en president van de jury in 1878. Paillard trad toe tot de 'Réunion des Fabricants de Bronzes' in 1836, en werd er zelfs vice-secretaris in 1837, vervolgens vice-president in 1846 en in 1851, en uiteindelijk president in 1862. Op 23 september 1868 associeerde hij zich met Louis Alexandre Adolphe Romain, om zo een bedrijf te vormen met een kapitaal van 700 000 francs. Ze stelden in 1873 samen tentoon onder de naam *Paillard et Romain* op de Exposition Universelle te Wenen ; de gedelegeerde arbeiders schreven toen in hun rapport dat Paillard « était une des dernières maisons à bien exécuter la monture et la tournure » (...één van de laatste huizen is die de montage en het draaien goed uitvoert...). Het huis Paillard exporteerde een groot deel van haar productie naar België, Oostenrijk, Brazilië en vooral Rusland waar hij, onder andere, voor de Baron Stieglitz werkte. Vanaf zijn samenwerking met Romain in 1868, profiteerde Victor Paillard van zijn geleidelijke terugtrekking uit zijn activiteit om zich toe te leggen op de politiek. Hij bleef echter wel actief in de wereld van het brons, want hij nam nog deel aan de Expositions Universelles van 1873 en van 1878. Van 1875 tot 1878 werd hij benoemd tot burgemeester van het 3e

---

⁶ Exposition des produits de l'industrie française en 1839, rapport du Jury central, tome troisième, Paris chez Bouchard-Huzard, 1839, pagina's 31-32.

arrondissement van Parijs. In tegenstelling tot zijn tijdsgenoten heeft Paillard nooit interesse gehad voor de Middeleeuwen of het japonisme die toen in de mode was. Daarentegen gebruikte hij zijn persoonlijke smaak in de keuze en combinatie van Lodewijk XV en Lodewijk XVI - stijlen, alsook de Renaissance-stijl. Zijn verzamelingen waren zeer eclectisch, zoals men kan zien in de inventaris na overlijden van Madame Paillard; hierin zien we naast de vele lusters, fakkels, kandelaars, vazen, coupes enz. (bij haar thuis beschreven), ook de bronzen groep van de *Drie Gratiën* naar Germain Pilon, een waterbekken en plateau naar Cellini, twee bronzen beeldjes, de *Baadsters* naar Falconet. Victor Paillard is erin geslaagd zijn succes lange tijd te behouden, en zijn activiteit uit te oefenen gedurende de Monarchie de Juillet en heel de Second Empire. Dankzij zijn persoonlijk talent, de kwaliteit van zijn medewerkers, en de schoonheid van zijn bronzen mag hij bij de grootste fabricanten uit die periode geteld worden: hij concurreerde op een uitstekende manier met bedrijven zoals die van Barbedienne, Matifat, Servant, enz. Ook wordt hij geciteerd door Zola in de *Rougon Macquard*; Paillard bezat zulk een artistieke befaamdheid dat hij nog tot de dag van vandaag met recht als één van de beste bronsfabricanten uit zijn tijd wordt beschouwd.

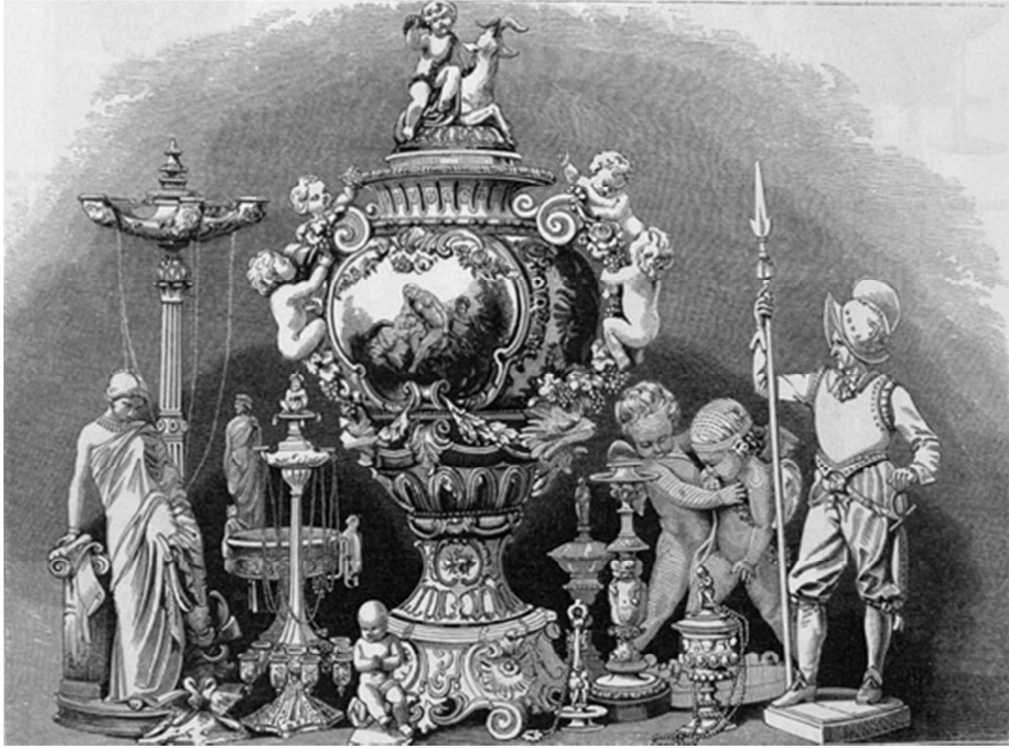
BIJLAGEN MET VERDERE DOCUMENTATIE

EEN SELECTIE WERKEN VAN VICTOR PAILLARD
TIJDENS DE VERSCHILLENDE EXPOSITIONS UNIVERSELLES

LONDEN, EXPOSITION UNIVERSELLE VAN 1851

Klok in verguld brons, met motief van kinderen die met vogels spelen

Presentatie van kunstobjecten door Paillard - in het midden, een porseleinen en vergulde bronzen vaas in Lodewijk XIV - stijl, handvaten versierd met kinderen die druiven oogsten

Girandole

DUBLIN, EXPOSITION DES ARTS DE L'INDUSTRIE VAN 1853

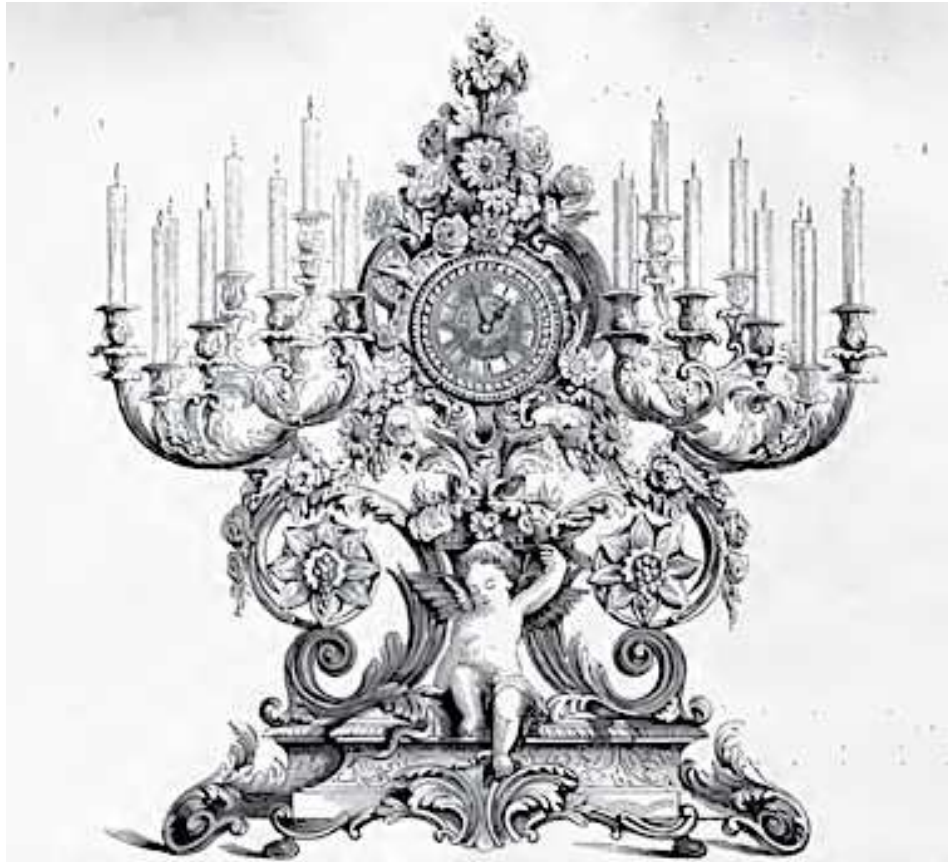

Toiletgerei in Renaissance-stijl

Kandelaar

PARIJS, EXPOSITION UNIVERSELLE VAN 1855

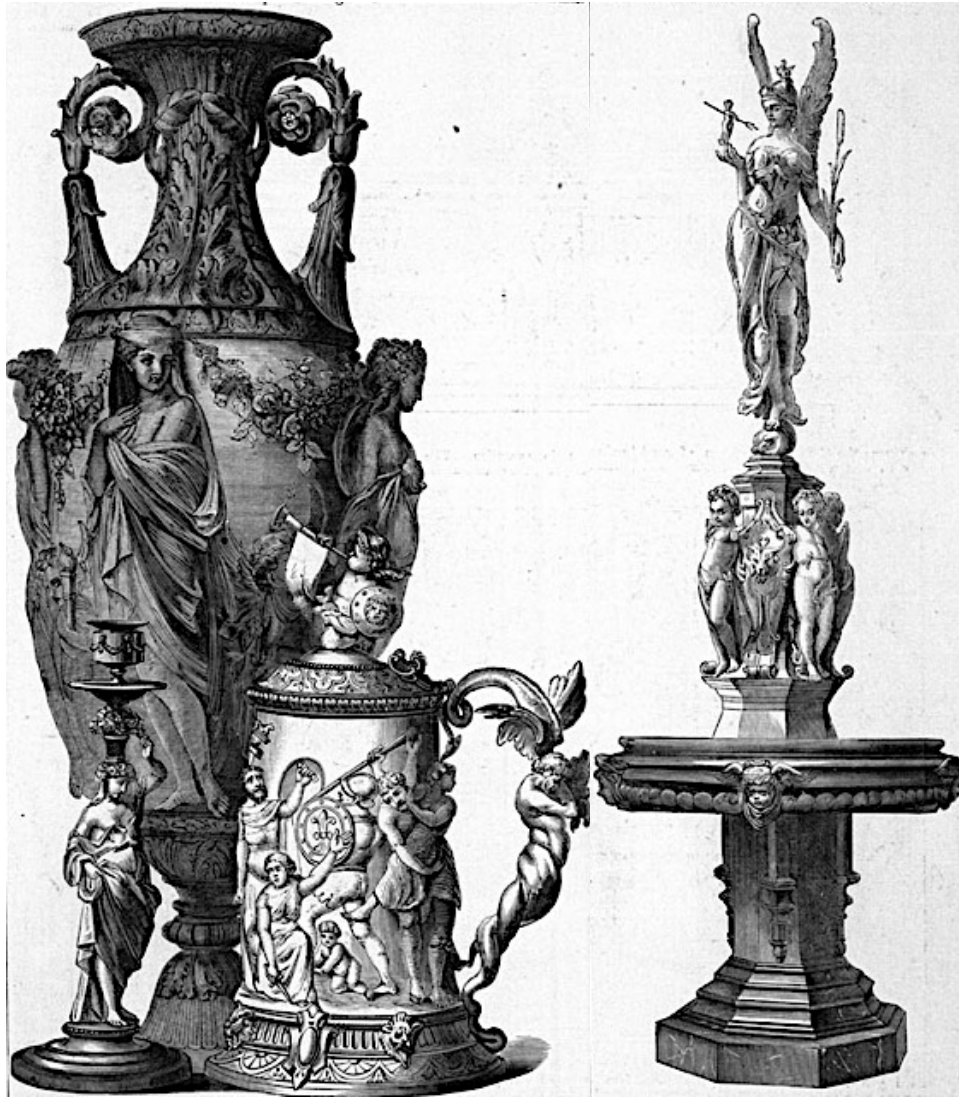

Kandelaar versierd met klok in het midden

Klok in verguld brons

PARIJS, EXPOSITION UNIVERSELLE VAN 1867

Balustervaas - Fontein